

Manipulace v psychoterapii

Eliška Syrovátková

V češtině sloveso manipulovat prošlo vývojem, jehož výsledkem je současná rozrůzněnost významových odstínů. Tak se můžeme setkat například s významy:

- Manipulovat jako pohybovat s něčím věcným např. manipulovat s bednami.
- Manipulovat ve smyslu odborného zacházení např. manipulovat se soustruhem. Namísto pohybování se objevuje význam odborného, expertního zacházení, užívání něčeho za nějakým účelem a předmět může být i abstraktní nebo osobní. Tak může básník manipulovat slovy, zdravotní sestra imobilním pacientem a dokonce dochází k edukaci matek v manipulaci s novorozencem.
- Manipulovat jako zneužívat druhého k vlastnímu prospěchu.
- Manipulovat ve smyslu ovlivňovat, řídit něčí činnost, myšlení, jednání v zájmu ekonomickém, politickém atp.

Psychoterapie se týkají tři z výše zmíněných významových odstínů. Z toho dva jen letmo zmíním.

Jedním je **manipulace ve smyslu nepoctivého zacházení a zneužívání lidí svěřených do péče**, která se jako krajní selhání vyskytuje v každém oboru, kde má člověk velkou moc nad druhým člověkem. Tato možnost se všemi důsledky pro lidi v nouzi i pro obor se tedy týká i psychoterapie.

Druhým je **manipulace politická a cechovní**, která psychoterapii nejen zaštiťuje, sdružuje, drží jí místo v politickém systému, v systému zdravotních pojišťoven, ve vzdělávacím systému, snaží se chránit její odbornou úroveň, ale současně ji také zužuje, svírá, svazuje, vyvlastňuje sobě samé i lidem, kterým má sloužit. A tím ji ohrožuje v samém bytostném základu, protože ztrácí ze zřetele pravdu toho, o co v psychoterapii běží a to je svéráz a jedinečnost lidských údelů, konkrétní člověk v konkrétní, neopakovatelné a nesrovnatelné situaci.

A třetím významovým odstínem je manipulace, kterou se chci zabývat v tomto příspěvku. Je nenápadná a někdy je dokonce považovaná za samozřejmou a žádoucí součást psychoterapie. Je to **manipulace ve smyslu odborného, expertního zacházení za účelem klientova vyléčení**. Zabývat se jí budu z pohledu daseinsanalýzy.

V daseinsanalýze člověk není ohraničeným subjektem odděleným od světa, ale je chápán jako Da- Sein, v Patočkově překladu pobyt, zde bytí ve zkušenosti ve světě. Jako lidé jsme přirozeně vztaženi ke světu i k druhým lidem. Světem, významem věcí, se kterými se setkáváme, jsme oslovováni a na tato oslovení odpovídáme slovem vysloveným i jenom myšleným, činem, nečinností, mlčením, pocity, proměnou ladění i tělesněním. Neumíme zahlédnout něco tak, aby to pro nás od počátku nemělo nějaký význam. Význam se může proměňovat a s ním i porozumění věci a dané situaci. To, jaký pro nás mají věci význam, otevírá nebo uzavírá naše možnosti v nich. Situace, ve které se právě nacházíme, a také naše jedinečná situovanost v ní určují, jaký okrsek světa si nás právě nárokuje, jak nás oslovuje, jaké možnosti se nám ukazují a jaké nám zůstávají skryté.

Daseinsanalytický rozhovor je způsob, jakým jsou spolu lidé přítomni v dané situaci, v níž setrvávají a nechávají se jí oslovit, zakouší ji a ona se jim sama ukazuje v možnostech, které k ní patří, a také způsob, jak tuto situaci vyslovují. V rozhovoru se klient i terapeut setkávají nejen s tou věcí, o které je řeč, ale i se sebou navzájem. Je to chvíle velké otevřenosti, intimity a blízkosti.

Jinými slovy je daseinsanalýza setkávání v porozumění a ve spolubytí, ve kterém přiléhavou řečí klient i terapeut otevírají významy a tím i možnosti dané situace. To klientovi umožňuje hledání vlastních způsobů odpovídání na nároky této životní situace.

Toto porozumění psychoterapii má pro mě nemalé důsledky. Musela jsem vzít vážně, že léčba, úleva nebo vysvobození je až vedlejší efekt klientova porozumění tomu, kde tedy vlastně je, jaké tam má své vlastní možnosti a jeho práva a odvahy vzít je vážně a stát si za nimi. Dokonce jsem se musela zcela vzdát snahy někoho léčit nebo ho vyvádět ven z jeho trápení, průšvihů nebo pastí, protože jakákoliv moje snaha dostat druhého kamkoliv jinam, než kde právě je, je manipulací a manipulace nikdy nemůže být cestou ke svobodě. Nepochybně je v tom, co dělám, přítomno držení, vedení, nasměrovávání, dokonce ovlivňování, protože společné situace v rozhovorech rozšiřují také ze své situovanosti o své porozumění a to není bez váhy, ale cílem je klientovo porozumění vlastní situaci, vlastním lidským právům a vlastním možnostem. S respektem ke klientovi a se spolehnutím na skutečnost, že daná situace, klient, jeho život i naše terapie mají své vlastní tempo, které mohu a musím respektovat, aby naše společná práce byla v klientův prospěch. Výše zmíněné chci přiblížit na dvou ukázkách rozhovoru s paní Alžbětou.

Alžběta mě vyhledala v rámci péče o pozůstalé po úmrtí dvouleté dcery. V průběhu terapie zjišťuje, že už nemůže žít s partnerem závislým na alkoholu, který ji psychicky týrá. Tomáš po vystěhování vyhledal adiktologa. Alžběta už ho nechce ani střízlivého, ale její právo zodpovídat za sebe (a zodpovědnost za Tomáše nechat Tomášovi) je ještě velmi křehké. Ve chvíli, kdy ji adiktolog jakožto odborník požádal, aby u sebe Tomáše nechala, znovu padá do pocitů viny a zodpovědnosti za jeho život a bere ho k sobě zpátky.

První ukázka:

Alžběta vypadá velmi vyčerpaně, je silně naštvaná a zahnaná do kouta. V tomhle ladění ji vidím poprvé. Tomáš po večerech pije a po předávkování léky byl hospitalizován, ale z nemocnice se opět vrátil k Alžbětě.

A: Já bych chtěla mít klid a jsem z toho úplně hotová, už ho začínám nenávidět...

T: Chcete mít klid a začínáte ho nenávidět, ale pořád máte sílu v tom nějak stát.

A: Já mám totiž strašně moc sil. Vždycky jsem měla, když jsem byla schopná táhnout tady toho s prominutím parazita na zádech i s těma dětma. Který bych teda asi neměla, nebejt toho, ale..

T: Ale...

A: Nechci ho tam už.

T: Nechcete ho v bytě. Už toho máte plný zuby

A: Bych mu dala nejradši pěstí nebo něco takovýho.

T: Se potřebujete bránit.

A: No, já jsem na jednu stranu doufala, že ho ta sanitka odveze do toho blázince, protože o něj by bylo postaráno. Nemůžu ho vyhodit, protože mně to není lhostejný. A on se předávkává těma práškama. Nemůžu ho nechat umřít. Pavlinka už přišla o sestřičku, nemůžu nechat, aby jí umřel ještě táta.

T: A je to ve vašich možnostech?

A: No, ten jeho terapeut říkal, že to beze mě nezvládne.

T: No, ale ani s váma... zdá se... to nezvládá. Ani polykání léků ani pití večer není abstinence.

A: No, to jsem myslela, že pro toho terapeuta bude alarmující, že nahradil ten alkohol těma práškama. Mně to přijde alarmující. A o víkend byl v hospodě. Nejlepší by bylo, aby se léčil v léčebně.

T: Takže není ve vašich možnostech přispět k tomu, aby Tomáš abstinoval, nejste léčebna...

A: No, to není.

T: A jste v ohrožení, jste z toho úplně utahaná. Já to vnímám tak, že v bezprostředním ohrožení není Tomáš, ale vy.

A: No, to jo, ale když to říkal ten jeho terapeut, tak to nemůžu jen tak... vyčítala bych si to, kdyby...

Alžběta si uvědomuje, že už je za hranou svých sil, ale ještě nemůže nechat zodpovědnost za Tomášův život Tomášovi. Další ukázka je z období, kdy Alžběta dokázala Tomáše opustit

definitivně.

Druhá ukázka:

A: *Tím, že umřela Petruška jsem přišla úplně o nejmíc, ale zároveň tím, že jsem dokazala opustit Tomáše, jsem získala sebe samotnou, takže to je taky docela velké objev...*

T: *No. To je silný.*

A: *No. To je silný a docela dobrý.*

T: *Takže těžký věci i ty podstatně dobrý tak nějak v jednom balíku...*

A: *No, to jo, no. Dokážu teď stát za sebou a bojovat za sebe a za Pavlítku samozřejmě, ale ne prostě za Tomáše nebo za někoho jinýho. Jsem tu teď jako za sebe.*

T: *Úplně jinej způsob bytí teď... vlastní...*

A: *To jsem chtěla teď říct, že ta proměna je dobrá. Bohužel za jakou cenu, to bych radši žila úplně nešťastnej život, ale s Petruškou...*

T: *To nemáme v ruce ani ve volbě...*

A: *No právě, přesně tak, nemám jinou možnost a teď z toho musím vytěžit to nejlepší, co se dá, v rámci možností. Což asi tu svoji svobodu...*

T: *Svobodu, volit z toho v rámci možností to vlastní.*

A: *No, jo, v životě vlastně asi poprvé.*

T: *Poprvé...*

A: *Já se i těším do toho bytu, že jsem tam sama, já se těším na tu samotou, kdy jsem sama se sebou.*

T: *Jste strašně dlouho nebyla sama za sebe.*

A: *No, já jsem nebyla léta sama za sebe. Až teď, sama nebo s tou Pavlítkou, ale to je moje součást.*

T: *No jasně.*

A: *No já jsem nebyla nikdy nikde sama, já jsem byla furt s někým a ještě Tomáš mi ten prostor vůbec nedával. Dodneška vzpomínám, jak Petruška umřela a on mě prostě mačkal a mačkal a já jsem potřebovala rvát a... a on mě takhle držel, takhle mě držel a já jsem do něj furt strkala, ať mě nechá bejt, to bylo hrozný... já nevím proč, ale to tak jako hrozně zůstalo ve mně, tohle...*

T: *...pocit toho...*

A: *...sevření... a on mě prostě držel a držel, že on potřeboval mě držet v tu chvíli. A to, co potřebuju já, bylo zase jedno. Mu bylo zase jedno, co já potřebuju!*

Tady přeskočíme delší část, kde Alžběta mluví o dřívějších zkušenostech ze společného soužití a navážeme až ve chvíli, kdy se rozhovor vrací zpět do chvíle po úmrtí Petrušky. *Chtěla jsem křičet, ale tím, jak mě svíral, jsem nemohla ani dechat, tak zase nic.*

T: *To sevření má sílu celého toho společného soužití, který bylo takový.*

A: *To jo, to teda jo!*

T: *To je úplně takový...?*

A: *Jo, je, no, já jsem pořád byla... mě takhle utlačoval... nejen fyzicky... psychicky mě úplně tlačil... Já když jsem ho vyhodila, tak jsem si říkala, já jsem teď tak svobodná. Úplně jako kdyby se mi prostor okolo mě tak zvětšil. Já jsem si přišla, že ten byt je daleko větší a vzduch čistší. On mě prostě tak uzurpoval.*

T: *Prostor, prostě jste cítila najednou prostor, jako ten váš... vlastní životní prostor...*

A: *No, já jsem si držela jenom takovou skulinku, ať prostě mě to nezabije a...*

T: *A žila jste ve skulině.*

A: *A člověku to nedochází...*

T: *To člověka strašně slisuje.*

A: *Až jsem to nemohla vydržet, jsem po něm začala házet ty věci, úplně to zlo ve mně najednou začalo bujet a to jsem mírumilovnej člověk...*

T: *To nebylo žádný zlo, to byla úplně přirozená odpověď na to slisování. Vypadá to, že vy jste potřebovala roztáhnout ten prostor...*

A: *No asi jo, teď už to tak vidím, ale já jsem si tehdy říkala, co se se mnou děje.*

T: *Jste potřebovala prostor, v tom se už nedalo ani dechat natož žít.*

A: *Nedalo... Ale teď...*

T: *Ale teď je to úplně jiný.*

A: Úplně jiný... já... a to je zvláštní, když se ráno vidím v zrcadle, tak teď vidím úplně jinou Alžbětu... nepoznávám se... má úplně jiné oči, jiný pohled a taky poprvé je krásná a přitom jsem to já... poprvé se vidím hezkou...

T: Taky jste zkrásněla, jste Alžběto teď ve výrazu tváře jemná a velice ženská. Křehká i silná a živá.

A: Jo, vidím a cítím se úplně jiná.

T: Tak trochu jste se znovu narodila...

A: Já už se taky nechci vrátit k Tomášovi ani kdyby Pavlítku vysoudil do péče. Já už nemůžu, já bych umřela. A to by Pavlínce nepomohlo.

T: Ano. A to je pravdivý a silný. Cejtím k vám úctu a obdiv, jak jste v tom statečná a poctivá, celej ten váš zápas o váš život, to vůbec není jenom tak.

A: No, já jsem víc já, dřív jsem byla takovej stín přání své matky, Tomáše a kdekoho, jak všichni byli důležitější než já, jak jsem v tom byla vychovaná.

T: A tím jste se sama ztrácela... úplně.

A: A teď mám pro mě význam já.

T: Ano, teď stojíte sama za sebou.

A: Snažím se věřit v dobrou budoucnost.

T: Otevřela se vám. Budoucnost i důvěra... Vlastní život jako otevřenost.

A: Jo. A navíc nejsem osamělá, ukázalo se mi, že mám dobrý přátele, kteří mi pomáhají a mám kolem sebe spoustu láskyplných lidí, co mě mají rádi takovou, jaká jsem, třeba i vás. Vlastně jsem je měla vždycky, jen to nedolejhalo přes ten pocit, co jsem vždycky měla, že mě nikdo nemá rád.

T: Nedolejhalo přes ten pocit, že si tu lásku musíte teprve zasloužit.

A: No, jo. Ale teď už to dolejhá.

T: To je dobrý... silný...

A: No, to jo. Už se asi znám. Už jsem měla na čase, že jo? Je mi fakt dobře. Teda s ohledem na to, co musím ještě...

T: ...projít.

A: ...projít.

T: Je to těžká ale silná cesta, živý to je, že jo...

A: Jo, cejtím se živá. Cejtím se daleko živější než kdy jindy.